

Hoe heeft een Beierse monnik de Servaaslegende uit het latijn en het middelnederlands (van ca. 1165) in het Zuidduits der 12de eeuw bewerkt?

door

JEF NOTERMANS

Men kan een voorlopig antwoord vinden door lezing van de „Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doctorwürde”, het proefschrift van Oskar Greifeld. Hij gaf zijn boek de titel „Servatius, eine oberdeutsche legende des XII. jahrhunderts” en verdedigde zijn werk op 17 december 1887 in Berlijn tegen drie opponenten : Otto Retzlaff, Wilhelm Zemke en Paul Schröder. Achter de 33 bladzijden van zijn dissertatie vindt men nog vijf stellingen, waarvan de eerste negatief luidt : „Heinrich von Veldeke ist nicht unbedingt als begründer des reinen reims und höfischen stils anzusehen”.

Welke constructie geeft O. G. aan zijn geschrift ?

Na een „Vorwort”, waaruit blijkt, dat de volgende pagina's ontleend zijn aan de inleiding van een editie der opperduitse legende, welke arbeid bereids aan de Philosophische Fakulteit van de Friedrich-Wilhelms-Universiteit was ingeleverd, deelt hij zijn tekst als volgt in :

Kapittel I.

Quellen untersuchung.

- § 1. Die ausbildung der legende.
- § 2. Die lateinischen aufzeichnungen der Servatiuslegende.
- § 3. Die oberdeutsche legende und ihre quelle.

Kapittel V.

Zeit und ort der entstehung.

- § 1. Entstehungszeit.
- § 2. Entstehungsort.

Aangaande paragraaf 3 valt op te merken, dat O. G. eerst uiteen lopende meningen van geleerden vermeldt o.m. Haupt, Köpke, Meyer, Bormans, R. von Muth, Jaffé, Wattenbach. Uiteraard komt de uitgever O. G. op blz. 29 met meer gegevens aandragen.

Volgens Haupt zou de Beierse anonymus „ungefähr gleichzeitig mit Veldeke gedichtet (hebben) : denn ihn über die 70ger jahre des XII. jhs. hinauf zu rücken, mache die fast durchgängige genauigkeit seiner reime unratsam, ihn viel später anzusetzen seine sprache, die voll sei von altertümlichen ausdrücken”.

Wij tekenen hierbij aan, dat H. van Veldeken zijn berijming in 1164 of 1165 begonnen is en die in laatstgenoemd jaar vóór de heilig-verklaring van Karel de Grote (Kerstweek 1165) moet voltooid hebben. Nemen wij aan, dat Agnes de Jongere een kopie van de legende plus een Vita (en/of Gesta) naar Beieren heeft meegenomen, dan zitten we al dicht bij 1170. Niemand weet, wanneer zij haar materiaal aan de anonymus van de Augustijnen ter hand heeft gesteld, noch op welk tijdstip de auteur aan zijn Opperduits gedicht begonnen is. Vóór of na de dood van de gemaal der hertogin Agnes ? Zij werd in 1183 weduwe en haar zoon Lodewijk wees.

Ware het handschrift niet van zijn slotverzen beroofd, zo zou mogelijk de schrijver en een jaartal bekend zijn geworden.

Dat de monnik een tijdgenoot van Veldeken is geweest, stond al voor Wilhelm Grimm vast. Zo ook voor Gervinus. De laatste beweerde, dat Veldeken niet vóór 1180 zijn legende heeft geschreven, O. Gr. noemt dat 'n dwaling en houdt het voor „ein jugend werk” (blz. 30), zoals wij ook menen. Of het „sein erster poetischer versuch” was, kan moeilijk bewezen worden. Wilhelm Scherer heeft eveneens en wel in zijn „Geschichte der Deutschen Literatur” verzekerd, dat de Servaaslegende „an den anfang von Veldekens poetischer laubahn” stond. O. G. houdt het voor ca. 1170 en plaatst het „oberdeutsche denkmal ungefähr um das jahr 1185, etwa gleichzeitig mit der Pilatuslegende” (p. 30).

Wat de plek der geboorte betreft suggereert Weinhold het hertogdom Beieren. Immers in Augsburg stond een Sint-Servatiuskapel, terwijl een hospitaal aan de heilige was toegewijd. Een oorkonde van 1199 vermeldt aldaar de feestdag op 13 mei. Ietwat ontmoedigd berust O. G. erin, niet te kunnen bewijzen, dat de monnik een geboren Augsburgser of misschien een Beier was. „Es genossen selbst genannt hatte am schlusse seines werkes, der uns genossen selbst genannt hatte am schluses seines werkes, der uns leider verloren gegangen ist” (p. 33).

* * *

Friedrich Vogt verzorgde de derde „umgearbeitete Auflage” van zijn „Geschichte der mittelhochdeutschen Literatur”, I. Teil, in 1922 (Berlin und Leipzig). De 2de druk, onderdeel van de „Grundriss der germanischen Philologie” was al lang uitverkocht.

Het jaar waarin de 1e druk verschenen is, moet men in de vorige eeuw zoeken. Hij heeft aan H. van Veldeken in § 23 (t. 172-183) aandacht geschonken. Na behandeling van Veldekens Servaaslegende schakelt hij op blz. 177 over op de „anonyme oberdeutsche Servatiusdichtung”. Hij meent, dat deze „... schon die volle Entwicklung des höfischen Erzählungsstil zeigt”, en dat deze „neben ihren eigentlichen Quelle, einer von Heinrichs Vorlage mehrfach abweichenden Handschrift derselben Vita, gelegentlich woll auch Veldekes Bearbeitung heran gezogen...”.

* * *

In 1910 kwam van C. D. Beck'sche Verlagsbuchhandlung te München een lijvige studie in handen van beoefenaars der wetenschap. Uitvoerig is de titel :

Sanct Servatius
oder

Wie das erste Reis in deutscher Zunge geimpft wurde.
Ein Beitrag zur Kenntnis des religiösen und literarischen
Lebens in Deutschland im elften und zwölften Jahrhundert,
von
Friedrich Wilhelm.

Daar de paginering verwarrend werkt, lichten we deze toe.

Het „Vorwort” loopt van V tot en met XII. Op blz. XIII staat het „Inhaltsverzeichnis”, terwijl XIV en XV aangeven een „Verzeichnis der Abkürzungen”.

Daarachter komt weer een telling met Romeinse cijfers van I-XCVI. Deze bladzijden noemt F. W. „Einleitung”. Het eerste hoofdstuk behandelt „Die lateinischen Servatiuslegenden bis Ende der zwölften Jahrhunderts” (II-XXX).

Hoofdstuk 2 loopt van XXXI-LXXIX en bespreekt Die deutschen Servatiusgedichte des zwölften Jahrhunderts 1. Der Servatius Heinrichs von Veldeke ¹.

Met het derde hoofdstuk toont F. W. het „Ueberlieferungsge-schichtliches und Technisches zu den hier veröffentlichten Texten” (LXXX-XCVI).

De auteur zal belichten :

1. Die Gesta (LXXX-LXXXVII)
2. Der oberdeutsche Servatius (LXXXVII-XCVI).

1. Hier zal de lezer een vraagteken plaatsen. Fr. W. wist stellig, dat H. v. Veldeken een Zuidniederlander was, is en blijft, ofschoon we hem graag *Europeër* noemen. Maar bepaald geen Duitser ! Dat is historisch onjuist. Niemand kan de Servaaslegende ontzeggen, dat ze in 't *Nederlands* geschreven is. Trouwens F. W. spreekt op LXIII ronduit van „die Dichtung des Niederländers”. En op blz. LXVII noemt W. onze Veldeken... „Maastrichter Publizist”.

Een nieuwe paginering volgt 1-321.

De „Gesta Sancti Servatii episcopi Tungrensis et confessoris” vangen aan op p. 3 : (1a) „Incipit Prologus in Illustrissimi Viri Vitam Servatii”, en eindigen op blz. 147.

Dan komt aan de beurt Sante Servatien Leben (149-269).

Ter afsluiting volgen Anhänge (271-291), Namenverzeichnis zu den Gesta Sancti Servatii, Zusammengestellt von Max Stefl (292-299), Namenverzeichnis zum Oberdeutschen Servatius, zusammengestellt von Emma Wilhelm (300-301), Sachregister (302-318), Berichtigungen und Nachträge (319-321).

Het werk sluit met 1 reproductie uit Handschrift J der Gesta en een afbeelding van de Sleutel uit de Maastrichtse Servaaschatkamer.

Fr. Wilhelm geeft i.v.m. de Oberdeutsche Servatius zijn bronnen aan en wel een Codex, een handschrift uit de 14de eeuw op perkament, een inkunabel, ca. 1486 ontstaan op de pers van Reyser in Würzburg, de oorspronkelijke plaats van herkomst moet men in het diocees Eichstädt zoeken, klooster Rebdorf.

Verder zijn er „Bruchstücke des Germanischen Museums in Nürnberg” (perkament eind 12de, begin 13de eeuw).

Op LXXXVIII maakt F. W. de lezer attent inzake „direkte Benutzung Veldeckes” en is van mening dat de Opperduitse dichter „von Veldecke gelernt hat” (LXXXIX).

„Eine fruchtbringende Lektüre des oberdeutschen Servatius wird man bloß erreichen, wenn man ihn vergleichend mit Veldecke und den Gesta liest”.

Voordien heeft Fr. W. onderzocht, waar men de geboorteplek van Sante Servatien Leben kan vinden. Blz. LXV meent hij : „Dasz der oberdeutsche Servatius auch sonst zu den Augustinerchorherren in Beziehung steht, beweist Albers Inugdalus. Er ist auf Bitten eines Bruder Konrad von Winneberg, d.h. Windberg, also eines regulierten Chorherren entstanden ... Abt Gebhart von Windberg, dessen Period von 1142 bis 1191 lief, liesz den Clm. 22254 schreiben...”.

De anonieme Beier polemiseert nergens met Veldeken, maar is volgens W. een man die zijn bewerking als ondertitel had kunnen meegeven... „Ein Wort zur Versöhnung”. In zijn gedicht proeft de hoogleraar een „Sehnsucht nach Friede und Eintracht”. En hij voegt er aan toe, dat de anonymus... „Erst nach den Frieden von Venedig 1177” zijn bewerking heeft aangevat. „Die Wunden der jahrelangen Kämpfen waren noch nicht vernarbt, er wollte sie heilen und zudecken helfen”.

Dit nu brengt hem naar het „Entstehungsort des Gedichtes”. Hij oordeelt, dat nergens al lang „eine so starke Tendenz” be-

stond... „die geistliche und die weltliche Macht zu versöhnen, wie in der Diözese Freising”. Die neiging ontwaart W. ook bij de machtige familie Wittelsbach.

Een van de prominenten was Koenraad von Wittelsbach, aartsbisschop van Mainz. Bij de broers in Beieren vond zijn vrede-lievende houding waardering. Opvallend was de stap die de paltsgraaf Frederik von Wittelsbach zette. Het klooster te Indersdorf nam hem bij de Koorheren op. Een andere broer was Otto von Wittelsbach, getrouwd met Agnes de Jongere van Loon. Hij behoorde tot de trouwste aanhangers van Frederik Barbarossa. Wellicht mag men daaraan toeschrijven, dat de keizer hem promoveerde tot hertog van Beieren.

Koenraad deed terwille van de lieve vrede afstand van de residentie Mainz, „Das Erzbistum Salzburg war sein Lohn” (F. W. LXIX). Dat was drie jaar vóór de hertogelijke bevordering van Otto. Wilhelm merkt hierbij op, dat zich aldus „... vollzog ... das seltene Faktum, dasz die weltliche Herrschaft über einen Länderkomplex und die für diesen zuständige Metropolitangewalt in der Hand ein und derselben Familie lag”. Nu meent Fr. W. : „In alle diese Zeitereignisse passt die Stimmung des oberdeutschen Servatius wie der Schlüssel zum Schloz ; sie passt aber auch in kein Kloster so sehr wie nach Indersdorf, das nach Friedrichs (de ex. Paltsgraaf) Eintritt in so enge Beziehungen zur Politik und *durch die Schwägerschaft mit der Grafen Agnes in so nahe zur Servatiusverehrung trat*” (cursivering door J. N.). Met spijt moet F. W. vaststellen : „Wir wissen von Verfasser des oberdeutschen Servatius sonst fast nichts. Seinen Namen wird der fehlende Schlusz seines Gedichtes enthalten haben. Vielleicht ist uns damit eines der wichtigsten Dokumente für die altdeutsche Literaturgeschichte verloren gegangen”. W. suggereert : „Dasz gerade die Blätter der Handschrift ausgeschnitten wurden, die eine starke persönliche Auslassung vermuten lassen ist vielleicht nicht Zufall. Der Verfasser hatte offenbar sehr hohe und vornehme Beziehungen”. Mogelijk is hij getuige geweest van de bisschopswijding „Alberts von Freising” (LXX). Immers : „Seine Schilderung von Servazens Ornat erinnert so auffällig an das Freisinger Bischofsgewand..., dasz hier ein rein zufällige zusammentreffen wohl als ausgeschlossen gelten darf”.

W. onderstelt verder : „Der Dichter war allem Anschein nach selbst einmal Ritter gewesen”. Deze onderstelling berust op beschrijvingen in het gedicht : „... die Schwerter blitzen”. Meer nog : „Die Schilderung von der Sarazenenschlacht unter Karl dem Groszen 2001 f. steht gewisz unter dem Einfluss des Rolandsliedes vom Pfaffen Konrad ; fur das Horn, welches die Christen V. 2806

zum Angriff ruft, hat gewisz Rolands Olifant Modell gestanden, aber die ganze Darstellung des Kampfes verrät doch so viel von eigener Anschauung, dasz wir nicht um die Annahme herumkommen : der Dichter hat selbst, Schlachten schlagen sehen und selbst erlebt, ...". Hij zwaait hem lof toe : „An Schönheit und Lebendigkeit uebertrifft seine Kampferschilderung alle ähnlichen bis dahin gedichteten Schlachtenszenen”.

Op grond van de verzen 1938 en 1939... „scheint es, als sei der Dichter selbst in Maastricht gewesen. Es ist ja sogar nicht ausgeschlossen, dasz er Veldecke persönlich gekannt hat”. Aannemelijk acht ik : „Wir mögen es jedenfalls wenden wie wir wollen, die *Herzugin Agnes* wird immer das erklärende Bindeglied bleiben, um den merkwürdigen literarischen Austausch zwischen den Diözesen Freising und Lüttich, zwischen Indersdorf und Maastricht verständlich zu machen. Ja est ist sogar sehr wahrscheinlich, dasz die Herzugin dafür gesorgt hat, dasz die Gesta und Veldeckes Gedicht in die Hände des oberdeutschen Dichters gelangten” (LXX).

* * *

Vraag : Hoe is de onbekende man-met-de-ganzeveer te werk gegaan ?

Hij opent zijn legende met een bijbelse uitroep : „*O Adonaei* ², herre, mache mein herce vrei von aller uebermüete und von unchiuscher glüete ...” (onkuise gloed).

Hij smeekt om inspiratie, teneinde kunstvol de wonderen „von sante Servatio” te schilderen.

Hij betreurt dat de heugenis aan Sint-Servaas verdwenen is, ondanks zijn faam van weleer, en dat de man die als heilige confessor uitsteeg boven menige martelaar, alleen nog bekendheid geniet door een geschrift.

De monnik uit Indersdorf hoopt te slagen in zijn voornemen :

des leben woltich twingen
möchtichz immer bringen
zuo der tiuschen * zungen... (* dietse, Duitse taal)

Hij wil het derhalve in de volkstaal, de spraak van het diet, het diets, het Duits brengen. Daartoe is hij gemotiveerd door de uitzonderlijke heiligheid van Servatius. Aangezien hij zich een zondaar noemt, zal dat boven zijn kracht gaan, maar desondanks hoopt hij op de bijstand van Hem die arme vissers tot Evangelieverkondigers riep. Nogmaals wijst hij op zijn gebrek aan kunst-

2. Het Bijbels woordenboek geeft in kolom 30 het trefwoord Adonia (Hebreeuws Adonijjah), d.w.z. Jaweh is Heer. (Roermond en Maaseik, 1954-1957).

vermogen, ja, geeft aan, dat hij slechts over een „dürren sinne” beschikt (vs 55), maar beveelt zich minzaam in de welwillendheid van het auditorium aan.

Vers 59 is een evocatie in het Latijn: „Rex Christe, factor omnium”, Christus Koning, maker van al wat er bestaat. Deze moge zijn geest verlichten, opdat hij met des te meer verve over sante Servatio kan uitweiden.

Zonder omwegen plaatst hij lezer en luisteraar in het Jekerdal :

ein stat diu hiez Tungeren
ueber die gie der Gotes Zorn.

Waarom wordt Tongeren door Gods toorn getroffen ? Vanwege „diu hochvertige haeidenschaft, diu lebete nach ir willen” (vs 95 en 96). Hij hekelt de spilzucht van de vrouwen, die verliefd zijn op goud en edelseten, op zijden gewaden in vele kleuren, op al datgene wat een dichter in de Gouden Eeuw (C. Huygens) zou kwalificeren als „Kostelick Mal”.

De vesting Tongeren noemt hij... „Diu burch, aller bürge bluome”, waar het heidendom heerste, totdat Sint-Petrus zijn discipel Maternus derwaarts zond (vs 150). Dank zij Gods steun droeg de prediking vruchten en boekte de afgezant veel bekeringen. Talrijke zielen ontrukte hij aan de helse macht. Nochtans ging de duivel te keer door middel van afgoderij. Maternus evenwel hield vol en wees de mensen de weg naar de hemelpoort door het verkondigen van de Blijde Boodschap. Na verloop van tijd werd een bisdom gesticht, waar het christendom wortel schoot. En na zijn heengaan volgden hem acht bisschoppen successievelijk op. Als tiende kwam sante Servatio (vs 213). Over hem wil de auteur iets meer verhalen, ofschoon Servatius een onvergelykelyk hoog-gerezen apostel mocht genoemd worden. Even grijpt de schrijver terug naar het verleden. Bisschop Valentinus had kort voor zijn zalig verscheiden kromstaf e.a. op het Maria-altaar van de kathedraal gelegd met de waarschuwing, dat het onrechtmatig wegnemen de banvloek tot gevolg zou hebben. Alleen hij die door God werd aangewezen, mocht de zetel bezetten en zich opvolger noemen.

Zeven jaar was het bisdom „weiselos”, stond de bisschopstroon leeg, wat geweeklaag-zonder-einde met zich meebracht. Eindelijk kwam Servatius, geboren in Armenië als redder van het kerkvolk. Hij was van koninklijke afkomst. Hoe dat zat, wordt niet onthuld. Wel verneemt de toehoorder, dat Servaas de zeven gaven van de Heilige Geest ontving. Evenals zijn tijdgenoot Sint-Nicolaas van Myra nam hij niet meer dan tweemaal in de week als bebie de moedermelk tot zich (vs 257). De dichter laat hem naar Jeruzalem

tijden, waar eeuwen te voren Christus aan het Kruis was genageld. Servaas werd tot priester gewijd, ofschoon... : daz dulter ungerne (vs 281) (gedoogde hij ongaarne).

Op grond waarvan ?

God wil Tongeren niet langer op de proef stellen en stuurt een engel naar Servaas die met betraand gelaat luistert naar de hemelse bode. Hij is niet geestdriftig bij het vernemen van de opdracht, want hij acht zich te zwak (vs 327). Wanneer de engel evenwel Gods boodschap beklemtoont, is Servaas de gehoorzame dienaar. Temeer, daar de bovenaardse bode als gids zal optreden (vs 356). Hoe ze beiden... „fuoren waelde und fluot” (de tocht aflegden) verneemt de toehoorder niet. Kennelijk zonder omwegen bevinden zij zich in de stad met de 72 „samenunge” (= kloosters). Ze schrijden de Domkerk binnen : Servaas knielt neer, vermomd als pelgrim. De Engel onthult zijn eigen identiteit en toont Servaas onmiskenbaar als de uitverkorene aan. Hij overhandigt hem staf en ring en zweeft hemelwaarts (vs 428 en 431). Ontegensprekelijk is dit Gods Wil. Wég was aller angst en verkeerd in vreugde, zich uitend in spontane huldiging. Een dag werd vastgesteld, waarop wijding en zalving zouden geschieden (vs 442-443).

Men versta de schrijver goed, als hij zegt dat de vereiste liturgische handelingen gebeuren door... „diu gaeistliche diet”, d.w.z. minimaal drie bisschoppen ! Er waren er stellig meer. Immers... „manigen bischof man da sach under den infelen mit chrumben staben” (vs 464-465).

Afzonderlijke aandacht krijgt de kerkelijke plechtigheid tot vers 610.

Met vers 611 treedt zijn functie in... „Do Servatius besaz den stuoel”. Hier attendeert de monnik op de ketterijen van de vierde eeuw door de grote dwaalleraren die hun medemensen geestelijk vergiftigden (vs 615). Er worden genoemd : Arius, Manicheus, Collestus, Machmete.

Tegenover dezen plaatste God lichtbakens als Gregorius, Augustinus, Ambrosius, Athanasius en Servatius (vs 655-663). De naam Hilarius wordt niet aangehaald. Evenals bij Veldeken wordt Servaas ingelijfd bij de noodhelpers, die zieken en ongelukkigen metterdaad bijstaan. Noch het Theologisch Woordenboek noch de Katholieke Encyclopaedie schenken aan deze hemelse helpers ook maar een syllabe !

De Beierse legende blijft vaag, wat het aantal wonderen van Servaas betreft. „Manec” wil zeggen „Menig” ; dus Veel ! Deze mirakelen stuiten Satan tegen de borst. Derhalve beraamt deze een aanslag. Dat was (met Jahwehs instemming) in het Oude Testament met de Geduldige Job gelukt. Nu zal de bisschop het ont-

gelden. Hij hitst een aantal lieden zodanig op, dat deze rebellie plegen en de man die aldoor in zijn cel bidt, en voor het aanzien der stad niets doet, belagen. Nauwelijks beperken zij zich tot scheldwoorden. Er wordt zelfs een moord overwogen (vs 775). En dat ondanks al zijn weldaden ten gunste van zieken en gezonden. Goedwillenden bleken machteloos, zodat Servatius het stof van zijn voeten schudde en naar Tricht toog (vs 812). Daar stond een „chappelle” bij de Romeinse baan, eertijds door Maternus gesticht. Even tipt de auteur de omgeving aan, o.m. de heuvel en het water, dat Veldeken als Maas en Jeker aanduidt. De schrijver memoreert het landschap met zijn „schöne wise”, de welige velden.

In zijn kapel stort Servaas hete tranen en bidt tot God en Sint-Petrus. Hij behelpt zich met zijn geringe celruimte, waar hij uiterst sober leeft (vs 846-847).

Volgens de kloosterling helpt Servaas ook de boeren. Waarom ?

„sein erbarmich hertze in do twanc”.

Anders gezegd, hij heeft medelijden met de landbouwers. Enkele verwijzingen naar de Bijbel vlecht de schrijver in. Zo o.m. de wonderbaarlijke spijziging van Elias door raven en wel gedurende drie jaar. Ook het mirakuleus schijnsel op Mozes' aangezicht en het verblijf van de apostel Jan op Patmos (vs 915). Bij Veldeken is het Servaas zelf, wiens aanschijn sterker schittert als de zon.

Een hoogtepunt wordt aangekondigd. Een boodschap uit de hemel onthult Gods raadsbesluit. Zijn toorn zal de zondige mensheid treffen. Met aandrang weten wijze mannen Servatius te bewegen naar Rome te pelgrimeren teneinde aldaar Sint-Petrus te smeken als voorspreker bij de Almachtige op te treden. Servaas wil de opdracht uit bescheidenheid afwimpelen. Na veler aandrang geeft hij toe met deze restrictie, dat de ketterse bisschop van Keulen eerst wordt afgezet. Dat geschiedt op kerkrechtelijke gronden en de uitstekende Severinus komt in zijn plaats. Alvorens de Romereis aan te vangen, keert Servaas kortstondig terug in Maastricht, zijn geliefde stede. Dat staat in een handschrift (vs 1040). Helaas zegt de monnik niet in welk !

In een ommezien bevindt de pelgrim zich bij zijn confrater Auctor te Metz. Die verzoekt hem de Eucharistie te vieren in de Domkerk. Na afloop toont de bisschop hem de altaarmensa van marmer, helaas, gebarsten en gespleten en door strepen en reten ontsierd. Servatius herstelt in een handomdraai het geheel. De dramatische gebeurtenis door Veldeken geschilderd, wordt hier in luttele verzen afgedaan. Servaas vervolgt via Bazel zijn tocht en voltooit de reis over de Alpen.

Door de Heilige Geest worden sommige Romeinen verwittigd, dat Servatius in aantocht is, zodat een reuze processie de gast tegemoet trekt en met gezangen begroet. Iedereen ziet, hoe deze vermagerd is door vasten en nachtwaken.

De pelgrim is niet op zijn gemak door al dat eerbetoon.

„er vloch ie werltlichen ruom” (vs 1111).

Eindelijk komt de afgezant in de Sint-Pieterskerk.

Overmand door uitputting slaapt hij in na zijn gebeden tot God te hebben gestierd. In een vizioen schouwt hij in het Eden en ontwaart Abraham, Jakob, Mozes, Ezechiël en Micheas (vs 1159-1162). Hij ziet ook een altaar van puur goud alsook een gouden zetel. Alom wieken Engelen en duizenden gelukzaligen. Hij herkent Sint-Peter en Sint-Paulus, beiden smekend om redding van Europa. In zijn droom bidt hij voor de verdoemde stad Tongeren. Evenwel vruchteloos. Hij vindt geen gehoor noch troost (vs 1189).

Die valt Sint-Stefanus wel ten deel. Immers deze was de eerste martelaar. Zijn bede om Metz te sparen vindt gehoor bij Christus (vs 1195).

Petrus wordt bewogen door Servatius' tranenvloed (vs 1201). De „himelporten aere” spreekt tot hem: „Bid niet langer. De zondige mensheid is schuldig” ... „si habent verdienet wol den val” (vs 1205).

Hij voorspelt hem de ontmoeting met de Hunnenvorst en draagt hem op, de noodlottige tijding in Tongeren te brengen. En zich vervolgens naar Tricht te begeven, want daar zal Servaas zijn laatste rustplaats krijgen. Als kostbaar souvenir schenkt Petrus hem een zilveren sleutel... „der noch ze Mastriechte ist” (vs 1262).

Op zijn terugreis wordt de bisschop gevangen genomen en kwalijk behandeld (vs 1300-1305). Het wonder met de adelaar boven de slapende pelgrim wordt aangestipt. Zo ook de verbazing en angst der Hunnen over dit alles. Na zijn gesprekken met de heidenen vervolgt hij de reis en bevindt zich in de Elzas (vs 1370). Vermoeidheid dwingt hem tot een rustpauze. Dorst kwelt hem, maar geen beek of bron is er om die te lessen. Zich herinnerend, dat uit Jezus' zijde bloed en water vloeiden, maakt hij op de grond het kruisteken. En zie:

„do spranch ein brunne sa ce stete
„ouz der durren molten (vs 1182-1183).

In minder dan geen tijd raakt dit bekend, Van een langdurige kwaal wordt een vrouw bevrijd, waarna zij milde schenkingen doet... „sante Servacio ze eren” (vs 1389).

Vele anderen vinden er heul en heil.

Amandus te Worms ontvangt hem. Zo ook Auctor in Metz. Keulen komt aan de beurt en Severinus begroet hem allerhartelijkst. Geen woord over de boer die Servaas in zijn schuur laat slapen. Wel over een verblijf in een woning, waarboven een vuurzuil brandt. Die de naam „Himelporte” krijgt. In Trier treft hij Maximinus, zijn geliefde vriend.

Metz herbergt Frankische vorsten en een deputatie uit Tongeren. De fatale toekomst onhult Servaas. Te vuur en te zwaard zullen dorpen en steden verdelgd worden. Zij vallen hem te voet, smeken om vergiffenis en verzoeken hem wederom in Tongeren te residenten. Hij stemt er in toe hun stad voor het laatst aan te doen, maar Gods toorn houdt geen sterveling tegen. Hij toont de menigte de hemelse sleutel. Allen helpen de relieken te verzamelen om ze hem mee te geven naar Maastricht en die aldaar veilig te stellen.

„Tungeren er roumte *” (vs 1582). (* verliet)

Uit de hemel klinkt engelengezang als hij in Tricht aankomt. Hoe de monnik aan de afstand drie mijl komt, is onoplosbaar (vs 1589). Beknopt tekent de schrijver aan, dat Servaas even wil uitrusten bij een heuvel (die elders bij Millen wordt gesitueerd).

Maastricht ontvangt hem geestdriftig met gezangen en viert feest (vs 1600). De relieken vinden een veilig onderkomen in een krocht die door bouwvakkers onder de kerk wordt aangebracht. Daar wil hij zelf in een zerk worden bijgezet (vs 1604). Hij voelt zijn einde naderen. Drie dagen is hij ziek, maar hij wil nog een hoogmis celebreren. Weerom straalt zijn gelaat als de zon (vs 1620).

Dan verschijnt een engel en kondigt zijn hemelvaart aan. Eerst preekt hij tot de noen (vs 1636). En op het tijdstip, dat Jezus stierf aan het kruis, spreekt Servaas zijn laatste woorden

„ich bevilhe, Herre,
meinen gaeist in deine hende”.

Drie uur lang scheen er een hemels licht en vertoonde zich een legioen engelen.

Zij voerden de ziel van de zalige naar het Paradijs.

Hemelse geesten spreidden een prachtig zijden kleed over het ontzielde lichaam, waarin hij gewikkeld werd.

„wer in worhte, ninder ich daz las” (vs 1675),

een haast grappige negatieve mededeling over de onbekende textielontwerper!

Van alle kanten komt het volk derwaarts. Zieken zoeken genezing,

„got was selbe ir arzat” (vs 1682).

De Goddelijke Medicus geneest allen ! En verdrijft alle duivels. Mensen van Tongeren die hulp vragen, verwerven die, zowel doven als stommen, gedurende een volle week dat het lijk boven aarde staat.

In zijn manuscript leest de Augustijn de dag waarop men het hoogfeest van Sint-Servaas herdenkt : de dertiende dag in mei ! (vs 1710-1711). Uitdrukkelijk zij hier aan toegevoegd, dat in geen enkel geschrift een jaartal wordt genoemd. Dat is voor het eerst in de 17de eeuw geschied, maar door de historicus Vlekke ontzenuwd. Als men in 1976 nochtans blijft leuren met 384 kan men dit slechts als lokaal patriotisme beschouwen.

Dat clerus en volk de lof zingen van de heilige spreekt wel vanzelf.

* * *

Met vers 1717 begint een nieuw hoofdstuk, al is dit in de codex niet afzonderlijk aangeduid.

De auteur begint met de verwoesting van Tongeren door de Hongaarse vorst... „Etsel was er genant”, die door het kristengebied rondwaart met vuur en zwaard. Zijn leger is groot en sterk, maar ongedoopt ! De dichter duidt het aan met... „ungetauftiu schar” (vs 1734). Ondanks heldhaftig verzet van de Jekergouw gaat deze ten onder. Dat is de straf voor het harteloos verdrijven van hun Herder Servatius. Daarentegen *blijft Maastricht gevrijwaard*. Daar waakt God over, verzekert de monnik op grond van handschrift (vs 1757). Hij herhaalt nog eens hoe de Hunnen als razende Roelands te keer gaan met dodelijk gevolg voor... „manic guot chneht” (vs 1770). En laat weer uitkomen, dat Gods wraak die van Tongeren treft zonder aanzien des persoons, derhalve ook kinderen en verwanten. Nochtans weet een aantal de dans te ontspringen door te vluchten naar de... „aeinöde”, onherbergzaam gebied (vs 1816).

Toen het gevaar geweken was, kwamen ze uit hun schuilhoeken. Echter wat ze aantreffen was één woestenij, inzonderheid de... „haubet stete” Tongeren (vs 1824). In tegenstelling daarmee was Maastricht... „unschadehaft” (vs 1827), dus ongedeerd.

Een mirakel op het graf van Sint-Servaas brengt verademing na de dreiging van de invasie. Een bovenaards licht brandt een etmaal lang tot bewondering van de Trichtse inwoners en vreemdelingen.

Een onaangenaam voorval brengt ontsteltenis. Door een windhoos wordt het dak van de Maastrichtse kathedraal weggeslingerd. Niemand blijkt in staat dit euvel te verhelpen. De hemel is echter diligent en voorkomt, dat door de wijd gapende opening ook maar één regendrup valt. Ook een vreselijke sneeuwbuï laat de grafzerk ongedeerd al zijgen de vlokken zó lang neer, dat de witte laag twee voet hoog reikt (vs 1859). Zo beschermt God de kerk van Sint-Servaas. Daardoor kan de burgerij werkeloos toezien en hoeft kennelijk niet aan restauratie te denken. Zo ziet de anonieme kopiist de toestand, die we herhaaldelijk het persoonlijk voornaamwoord *ich* horen gebruiken, maar onverwacht de pluralisvorm *wir* (vs 1868).

Er is weer sprake van een wonderteken. Ditmaal in de... „samenunge” (vs 1869), een convent, een kloostergemeenschap, waar de monniken bij het bed van de „guster” staan (vs 1873). Ze zien 'n spreï over de legerstede, die nooit daar was aangetroffen en opviel door uitzonderlijke schoonheid. Dat kan alleen maar Gods werk zijn, die Zijn engelen dat heeft opgedragen ! Weleer hebben deze... „in dem mer ein münster von maermel” (vs 1896-1897) gebouwd !

De landheren steken de koppen bijeen (vs 1900), om zich te beraden over de ligging van de munsterkerk. Tongeren komt niet in aanmrking. De zee is daar verdwenen en van schepen is geen sprake. Gebeden stijgen hemelwaarts om een nieuwe bisschop na het herderloos tijdperk. Die worden verhoord en Agricolaus is de opvolger van Sint-Servaas. Zijn naam verklaart de monnik met... „der den acher bouwet”, m.a.w. land-bouwer, akker-man. Uiteraard begroeten de Maastrichtenaren met vreugde de episcopus.

Behalve zijn verkondiging van Gods woord verdient speciale vermelding :

„Sante Servacium er sein münster dacte” (vs 1930).

Men versta : dat hij bouwvakkers, metselaars, leiendekkers, timmerlui opdracht gaf de kathedraal te restaureren. Een alleszins prijzenswaardige piëteit tegenover zijn heilige voorganger.

De zuidduitse dichter maakt een sprong in de geschiedenis. Hij voert de weledelgeboren heer Monulf ten tonele. (Een deskundige als prof. dr. Bernard Vlekke laat hem circa 560 als bisschop optreden. Zijn graf is in 1890 blootgelegd). Uiteraard is Monulf traditiegetrouw gekozen. Vanzelfsprekend wijst hij zondaars (vs 1936) de juiste weg en beoefent hij de werken van barmhartigheid. Van historische betekenis is de bouw van een... „grozez münster”

(vs 1938), de befaamde „templum magnum”, het imposant kerkgebouw in steen opgetrokken.

Een anekdote verhaalt een dramatisch voorval met een schreeuwend kind, dat om hulp roept... „eilet uende löset uende helfet mir” (vs 1960). Dit heeft tot gevolg dat Monulf een fraai geschapen jöngeling te zien krijgt (vermoedelijk aan Veldeken onbekend), die ons in een eschatologische situatie verplaatst (vs 1965 en volgende).

Met vers 1992 komt Gondulf voor het voetlicht. Deze heeft medelijden met wat eens Tongeren heette, een desolate ruïne (vs 1994). Hij denkt er over, de puinhopen op te ruimen en de stad te herbouwen. Maar daar is de Almachtige niet van gediend en verijdelt zulks ten enemale.

Weer slaat de Servatius-dichter een paar eeuwen over. Hij spreekt over een koning Karel die de Saracenen bevecht. Niettegenstaande deze over een indrukwekkende krijgsmacht beschikken, weten de christenen met leeuwenmoed te vechten. Karel spreekt zijn krijgers moed in (vs 2015). De botsing tussen de legers is verschrikkelijk. Een bloedbad richten beide troepen aan. Ondanks de overmacht en gevoelige verliezen wederzijds houdt het kristenheir stand. Koning Karel blijft tot in de nacht zonder eindzege. Daarvoor zijn de Moren al te sterk. *Laus Deo!* De hemel brengt uitkomst. God steunt zijn Trouwe Vriend Servatio (vs 2085). Zodoende behalen zijn vereerders de zegepraal!

De triomf leest men in vers 2128: „... diu christenhaeit den sic gewan”. Ontelbaar zijn de schatten die hun in de schoot vallen. Consequent betuigen vorst en helden hun erkentelijkheid. Ene Parijse bisschop Willegeis krijgt opdracht naar Maastricht te reizen en extra ordinaire eer en hulde aan Sint-Servaas te bewijzen. Met een ongekende hoeveelheid goud en anderszins laat deze een Ciborium oprichten, een nooit geziene allerkostbaarste overhuiving van het hoofdaltaar, waaronder Servatius' rustplaats ligt. (In een voetnoot tekent F. W. terecht aan, p. 225, dat er nimmer een bisschop Willegis in Parijs bestaan heeft). Tijdens een droom verschijnt een grijze heer die aan Willegisus opdraagt het gebeente van Sint-Servaas te laten opgraven en er voor te zorgen, dat een liturgische *elevatio* wordt uitgevoerd.

Dit deelt deze aan bisschop Hubertus van Tricht mede.

Het graafwerk wordt aangepakt. Allereerst stijgt er een zoete geur op. In een krocht vinden ze de tresoren uit Tongeren alsook een zerk van marmer. Daarin had Monulf aanvankelijk het lichaam van Sint-Servaas laten overbrengen, maar naderhand elders verborgen (vs 2191). Diepe teleurstelling bij de gravers en toeschouwers. Men vreest een diefstal van het geheiligde lichaam.

Hubertus hoopt op een hemels teken. Bij het hanengekraai op de derde ochtend vinden ze de juiste plek, waar... „ir schepshaeres chünnelinc lach begraben” (vs 2217). Als het deksel is weggenomen zien ze het gebeente met het gouden borstkruis, de Sint-Pieter sleutel, het zijden kleed. Het aanschijn glanst en gloeit sterker dan de zon. Zonder langdurig beraad beginnen edelsmeden aan een zerk van goud en zilver, waarin Sint-Servaas wordt neergelegd. Dat geschiedt op de zesentwintigste dag.

Koning Karel ontving de tijding met vreugde. Hij beloofde met Pasen in Maastricht te zijn (vs 2270-2271).

In de Domkerk bracht men vrouwen die gehandicapt waren, maar plots genezen werden. Een derde lag in het hospitaal die eveneens eensklaps herstelde. Een bezeten man zag zich van zijn ketens bevrijd op het moment, dat hij normaal werd. Net zo verging 't een zinneloze die zijn geestvermogens herkreeg.

Ten gerieve van zijn Beierse lezers die vaak gekonfronteerd waren met Hongaarse invallers, worden de Vikings van Veldeken vervangen door „Unger” (vs 2296) die in Lotharingen waren doorgedrongen.

Belust op de schatten van Tricht belegeren zij de vesting. Ladders staan tegen de Servaaskerk nu de deuren gebarricadeerd zijn. Bij het bestijgen slaan vlammen de snodaards in brand met de dood als gevolg (vs 2314).

Sommigen plakken vast aan de gevel en worden pas bevrijd na dure eden van beterschap.

De monnik schakelt over naar de tiende eeuw. Koning Hendrik I (919-936) blijkt een vurig vereerder van Sint-Servaas te zijn. Eerst was hij hertog van Saksen, maar in 919 koos men hem tot Vorst. Hendrik weet de kanunniken te bewegen hem de stola plus de staf te schenken. Die brengt hij naar een nieuwe kloosterstichting vol edelvrouwen, waar hij in 936 begraven wordt (vs 2341).

Opvolger is Otto, zijn oudste zoon (936-973), de latere held, koning en keizer. In zijn voetspoor treedt Otto de Tweede (973-983) die nogal moeilijkheden in en om Rome ondervindt.

Foutief is Mathilde als zijn moeder aan te duiden. Ze was de weduwe van Hendrik de Vogelaar en haar zoon heette Otto de Eerste. Over andere vergissingen in historicis zullen we maar heenstappen. Dat Mathilde hem zou gesmeekt hebben de „Noodkist” naar Saksen te transporteren is onjuist. Veldeken heeft dat aan Otto I toegeschreven. Hoe dat precies in zijn werk is gegaan, weet de monnik niet aan te geven. Hij maakt er een zerk van, wat een zware karwei zou betekenen. Sint-Servaas geneest onderweg heel wat zieken. Was men in het Saksisch gebied vrolijk gestemd, in Maastricht heerste somberheid gedurende drie jaar, dat men

zijn Stadspatroom kwijt was. Men piekerde erover hun Beschermheer terug te halen. Listig overleg resulteerde hierin, dat... „eine lützel schar”, een groepje, (vs 2373) erheen trok en zich aldaar als gastarbeider vestigde.

Het gunstig ogenblik om hun „nothelfaere” (vs 2375) te ontvoeren brak aan. Er was een hoogtij, dat in heel de stad gevierd werd. Sluw lieten de „guoter chnehte” zich insluiten. Eerste maatregel: het klokkezeel kaptten zij af. Zodoende waren de klokken buiten werking gesteld. Op welke wijze de mannen met hun schat otkomen, verhaalt de Beier niet zó uitvoerig als Veldeken. Wèl zegt hij, dat de Saksen de volgende ochtend achter het net visten, te laat de fatale roof ontdekten. De Trichtenaren maakten haast met hun Schat. De mare vloog hun vooruit, wat een uittocht van het volk aan de Maas veroorzaakte. Tal van zieken genezen, de duivels nemen de wijk. Waterzuchtigen worden van hun kwaal verlost. Wie blind was, kan ineens zien. Bij het binnenschrijven van de munster branden plots alle kaarsen uit zich zelf. De Maastrichtenaren jubelen. De zerk zet men in het middelschip.

Keizer Otto sterft. Is dat de Derde ?

Een ridder uit Koblenz vergrijpt zich aan onroerend goed van Sint-Servaas. Protest van de clerus en gebed tot God. Het Servatiuschrijn komt uit Tricht ter demonstratie. De Almachtige laat de booswicht en zijn medestanders een onverhoedse dood sterven door een noodlottige, duivelse overval. De landheren blijven verder van Servatius landerijen af.

Een schokkender voorval speelt zich af in de wijngaarden aan de Moezel, eveneens eigendom van de Servaaskerk. In tegenstelling tot Veldeken zijn het hier slechts twee knapen die 's nachts de wingerd van zijn druiven beroven (vs 2431). Een eerbiedwaardige grijsaard verschijnt en heeft medelijden met hun leeftijd. Straf volgt nochtans. Onwrikbaar kleven ze aan de takken vast, totdat moeders en verwanten de kinderen ontdekken. Gebeden tot Sint-Servaas brengen de verhoopte verlossing.

Er leefde een hertog, Giselbrecht geheten (vs 2459). Van de keizer krijgt hij verlof Maastricht als standplaats te kiezen. Hij wil door wallen en grachten de stad tot een ware vesting maken. Sint-Servaas verschijnt op een nacht in zijn slaapkamer en ontraadt hem een en ander. Laat dat aan God over. Die beschermt de stad.

Hierbij sluit aan het incident met de hertogin, zijn gemalin. Haar naam wordt niet genoemd, maar ze heet Gerberga, een jongere zuster van Otto I.

Zij maakt zich schuldig aan een kerkelijke diefstal. Een prachtig pellen ontvreemdt zij en laat dit omtoveren in een sleepjapon.

Alles door duivelse inblazingen. Op een hoge feestdag tooit zij zich met het gewaad en gaat ter kerke, vergezeld door kameniers. Ook aan ridders hapert het niet. De hoogmis duurt nog al lang (vs 2506) en zij slaapt in. Ineens ontstaat hilariteit tengevolge van haar gillen en hulpgeroep.

„... gotes trout,
Sante Servaci, hilf mir ! (vs 2510-2511).

Aan de toegesnelde hertog verhaalt ze haar droom en het misdrijf. Was Sint-Servaas niet als redder opgetreden, zo zou een demon haar niet alleen ontkleed hebben, maar wellicht nog erger gehandeld hebben. Diep beschaamd maakt de hertog door gulle gaven alles goed.

Bij vers 2545 komt keizer Hendrik II (1002-1024) aan de beurt. In Goslar staat een Vrouwenstift, mitsgaders een fraai kerkgebouw. De „not-helfaere” uit Tricht wil hij daar hulde en eer betonen. Derhalve verzoekt hij de kapittelheren van de Servaasabdij hem het kinnebakken van de heilige te schenken. Goudsmeden construeren hierom heen een schedel. Deze toont een gelaatsmankement, dat de opdrachtgever zeer ontstemt. Hij laat ze zelfs in de gevangnistoren opsluiten. Maar Sint-Servaas verschijnt hem 's nachts en overtuigt hem, dat de kunstenaars het heilig uiterlijk prompt hebben weergegeven. Hier wordt niet met evenzo veel woorden gezegd, dat de Patroon scheel keek ! De mannen worden vrijgelaten en de schedel op een Sint-Servatius altaar geplaatst (vs 2608-2609).

Een vreemd vertelsel, bij Veldeken en elders onbekend, vangt aan bij vs 2612. Het is gebeurd tijdens Hendrik de Tweede, die veertig mannen zwaar gekluisterd gevangen hield in donkere kerkers. In een nacht verscheen daar een bejaard persoon die licht uitstraalde. Hoofd- en baardhaar waren zo grijs als een duif. Hij konstaterde diepe droefheid bij de geboeiden en dat wekte zijn mededogen en erbarming (vs 2622-2625). Hun lichaam werd gekweld door honger en stank. De grijsaard slaakte hun ketens en stelde allen in vrijheid. Het blijkt een afgezant van „sante Servatio” te zijn die ze verlost om allen de gelegenheid te geven Servaas' feestdag te vieren (vs 2655). Op welke wijze de bevrijden buiten en thuis komen blijft in de pen.

In een vervolg treedt de grijze man weer op, nu vergezeld door een dozijn jongelingen. Hij treedt met ze voor de keizer die meende een deputatie van verre vorsten te begroeten. De bejaarde heer sprak : „Servatius wil dat U de gevangenen vrij laat net als

de goudsmeden". Hendrik hoorde deze boodschap minzaam aan en bewonderde het twaalftal dat hem aan Engelen deed denken. Plotseling waren ze verdwenen. Dan komt er nog een probleem met de oppercipier die van de verdwijning der veertig gekerkerden geen weet had. Alles neemt een gelukkige afloop.

Een nieuw verhaaltje gaat over de gemalin van keizer Hendrik. Hij noemt haar Agnes, de vóornaam van de hertogin von Wittelsbach-van Loon. Dat kan geen toeval zijn. Immers de keizerin heette Kunigonde en stamde uit Lotharingen. Hendrik was als 29-jarige tot koning gekozen en door de aartsbisschop van Mainz, Willigis, in de Dom gewijd op zondag 7 juni 1002. Nogmaals komt een vertelsel van een oude heer die het woord op vaderlijke toon tot Hendrik richt (vs 2778). De vorst blijft heel zijn leven de vriendschap van Sint-Servaas genieten. Waaraan het feodaal verhaal van een „Chölenaere" ontsproten is, staat nergens te lezen, noch hoe de monnik de duivel en zijn maagdenmoord verzonnen heeft. En dat de keizer veel leed ondervindt (vs 2858).

Wat ontleend is aan Veldeken weet men uit de geschiedenis van de wevende vrouwen die het feest van Sint-Servaas' kerkwijding negeerden. De Beierse penvoerder begint heel hoffelijk: „Meine viel lieben, noch höret mere" (vs 2863). En dan beschrijft hij het bloedige weefsel, dat ten slotte aan de kerkmuren wordt opgehangen als waarschuwend voorbeeld.

Ook vers 2895 luidt een gebeurtenis in tijdens Hendriks bewind in Rijnland.

Griezelig doet het verhaal over een vastgebonden beer aan. Het dier rukt zich los en maakt een ridder tot slachtoffer (vs 2930-2932).

Hendrik vertoeft in Andernach aan de Rijn, waar een konflikt ontstaat met een „chindische man" (vs 2945), even verder genoemd „des tiveles cheneht" (vs 2953). De monnik geeft graag tragische sterfgevallen, zoals een jonge ridder die van zijn ros tuimelt, zodanig,

„daz der gaeist viel von dem vlaeische" (vs 2989).

Met enige overdrijving zou men zeggen, dat Sint-Servaas hier met de haren wordt bijgesleept!

Enige beperking lijkt de scribent zich op te leggen, aanvangend met...

„woltich lengen
daz buoch, so saeit ich noch genuoc ..." (vs 2992-2993).

De luisteraar wordt wederom er bijgehaald.

„Ir habet ein taeil gehöret
wieder hohvart wart gestöret” (vs 2999-3000)

en hoe ook ditmaal een aantal lieden het loodje legden

„mit grimmigen ende” (vs 3003).

Dan komt Maastricht nog eens op de proppen en tegelijk de interventie van Sint-Servaas. Dit alles vanwege een duivelse list tijdens een kerkdienst met een vrijwel onbegrijpelijke uiteenzetting over een jongeman met een penning voor een vis en een smulpartij, waar drie dagen en nachten een aantal leken en priesters zich aan te goed doen. Hier komt dan een verwijzing naar het Nieuwe Testament, met Christus' wonderbare vermenigvuldiging van vijf broden en twee vissen ! (vs 3043-3044).

Bedoelde jongeling onderneemt een voetreis naar Rome om boete voor zijn zonden te doen. Een aantal lieden houden hem gezelschap. Ze beleven uiteraard een avontuur (vs 3055-3078) bij een wijn-gelag.

Nogmaals komt Maastricht in de lichtbundel. Ditmaal via een jonge kerel, *David* geheten. Veldeken heeft dit niet geboekstaafd, het Latijn wel. Het gebeurt allemaal in de Goede Week, dus vlak voor Pasen. Er is iets aan de hand met deze knaap, gebonden met koorden en kettingen, die hij echter als een Samson verbreekt.

In de nacht van Paaszaterdag werden pasgeborenen gedoopt in de Servaaskerk. De bezetene gaat te keer als een duivel in een wijwatersvat. Dan komt de heilige Patroon tussenbeide. Hij heeft de opstandige in slaap gedompeld. Wanneer hij ontwaakt, stelt hij de vraag: „wa was ich ?” (vs 3109) en maakt het kruisteken.

Hij getuigt :

„ ... des sinnes hat geholfen dir
Servacius der haelige,
den soltu loben mit underdige
unde ewichlichen sagen danc” (s 3122-3125).

Weer een geschiedenis die men niet aantreft bij Veldeken.

Een vreemdeling komt naar Maastricht. Ook hij is van een boze geest bezeten. Na een slaap in de kathedraal staat hij gezond overeind (vs 3143). Uit erkentelijkheid verleent hij hulp en dienst aan de Dom gedurende twee jaar. Dan wil hij naar zijn land van herkomst, „ ... haeim, da in sein muoter gebar” (vs 3149). Weer

een uitweiding. Een tocht naar Rome (vs 3163). Gelukkig is er nog hemelse hulp van Sint-Servaas (vs 3175) die zijn toewijding waardeert.

Voor de zoveelste keer krijgt Maastricht een belichting. 't Is niet zo aantrekkelijk, want het gaat over een menselijk wezen, dat wordt aangevoerd op een kar, „... das gebaeine sach man starren als einer chalten leiche” (vs 3181-3183). Een domheer treedt naar voren en beschouwt het slachtoffer, Albert genaamd (vs 3186). Gelukkig nadert Sint-Servatius' hoogtij (13 mei) en derhalve een ongezochte gelegenheid om de gekwelde persoon, in het midden-schip geplaatst, te helpen. De verdorde ledematen herstellen, de bleke huid krijgt kleur, de bloedsomloop wordt normaal, alles bij elkaar „... ein lobelich zaeichen”, voltooid door een theatrale stunt „... ouz seinem bette er do spranch” (vs 3207) met een spontaan gezang van de „pfafhaeit”.

Tal van zieken vinden nadien genezing door Servatius' hulp (vs 3210 vlgg). De schrijver legt uit op welke manier. Uitgestrekt op de kerkvloer roept een verlamde Servaas' naam aan. Onverwijd is de kwelling weggenomen. Van een staf ter ondersteuning hoeft hij geen gebruik meer te maken (vs 3224).

Uit een manuscript (welk ? ?) weet de verteller mee te delen, dat op een dag achtentwintig schepen naar Engeland voeren. Aanvankelijk verliep alles naar wens. Maar wind en wolken bedreigden zeilen en vaartuigen. Bliksem en donderen veroorzaken paniek. De opvarenden gillen: „... wir sundaere alle verlorn biren !” (vs 3236).

Hoog verhieven de golven zich. Tot God en Zijn heiligen stierde men gebeden. Op een van de schepen bevond zich een Vlaming (vs 3247). Hij riep Servatius' bijstand in die met eigen hand redding verleende, terwijl de rest verloren ging. Dankbaar gaan de overlevenden naar het graf in Tricht en als ze daar vertellen, op welke wijze zij behouden bleven, verwekt dat grote vreugde in de stad (vs 3270).

In Keulen leefde een goed priester die zijn breviergebeden trouw las en bad. De psalmen vergat hij niet. Armen genoten zijn speciale zorg. Dagelijks droeg hij het misoffer op (vs 3282). Jaarlijks pelgrimeerde hij naar Maastricht, om Sint-Servaas eer te betonen. Dit voornemen koestert hij opnieuw. Echter de heilige verschijnt hem en zegt, dat hij op een dag en uur zeer spoedig het aardse tranendal zal verlaten. Gewoontegetrouw brengt hij de nacht al wakend in de Munster door, het gezicht met bronwater bevochtigend.

De Patroon boodschapt hem :

„frunt, deiner bete ich dich gewer :
 du ne chüest niht mere her
 hinne für ce meiner hochceit,
 für war an meinem tage leit
 dein leichname ouf der bare,
 daz du ez iht tragest sware,
 ze deiner haeim verte ich chüme
 daz wirt deiner sele frume” (vs 3309-3316).

Glimlachend verneemt de lezer/luisteraar :

„vrölich fuor der briester haeim”,

en hij kan gerust zijn, het voorspelde gaat in vervulling, precies zoals „sante Servacius” had aangekondigd.

Parallel met Veldeken (II, 2753) voert de Augustijner een roofzuchtige ridder ten tonele. Tournooien en vrouwen vergden zijn voornaamste belangstelling. Daarnaast overvallen en brandstichting. Onverwacht slaat hem de geedood, betreurd door zijn vrienden brengen ze hem grafwaarts.

Wat Veldeken niet boekstaaft, staat hier wèl genoteerd :

„sein erbe si besazen,
 der sele si gar vergazen :
 er was in ce einem spelle” (vs 3341-3343).

In een kloostercel bidt zijn zuster dag en nacht, talloze tranen stortend. Daar verschijnt haar de afgestorvene en een dialoog ontspint zich, maar veel korter vergeleken met de tweespraak in Veldekens legende. Kern van de bekentenis mag men noemen de drievoudige, barrevoetse tocht naar Servatius' grafstede, hem verkiezend als „helfaere” (vs 3365). Dat heeft zijn redding uit het vagevuur tot gevolg.

Ook de beruchte, Brabantse boef-van-adel komt voor het voetlicht. Weliswaar heet hij „des leibes ein helt” (vs 3388), maar wezen en weduwen moesten het vaak ontgelden. Zelfs „... seinen umbesaezen teter laeit” (vs 3393). Vrijwel niemand ontsnapt aan zijn roofzucht, ingegeven door de duivel. Doch „Got sein leben churzte”. Hij brak de levensdraad plotseling. Makkers droegen hem naar zijn huis (vs 3408). Daags daarna zouden bloedverwanten de begrafenis verzorgen. Vier personen dragen de baar. Eensklaps richt het lijk zich op. Het viertal laat de baar los en slaat op de vlucht. Tenslotte keren ze op hun schreden terug tot de zittende ridder met zijn verschrikkelijk uiterlijk. Hij beantwoordt uitvoerig

hun vragen met een eschatologisch verhaal over hel en satans, totdat met vers 3548 de geschiedenis wordt afgebroken door het zoekraken van ongeveer driehonderd versregels. Die zijn nimmer teruggevonden.

* * *

Een simpel sommetje laat zien, dat de Beierse versie iets boven de 3800 regels kan geteld hebben. Veldeken daarentegen had ruim 6200 versregels. Niettegenstaande in de Opperduitse legende enkele anekdotes staan die bij Veldeken ontbreken, is het zijn zucht naar breedvoerigheid die oorzaak is van zijn uitdijende verhalen. Wie nu van beiden een erepalm als kunstenaar verdient, lijkt me enkel te beslissen door een hoogst onpartijdige jury met een grondige kennis van het Middelnederlands en van het Zuid-Duits.